

Da, (i) životinje imaju dušu

Ana Batinić, „Judi imaju dušu, a živine paru“? Književnoanimalistička čitanja, Jesenski i Turk, Zagreb, 2021., 264 str.

Naslov knjige „*Judi imaju dušu, a živine paru*“?, točnije prvi dio naslova, druga je po redu književnoanimalistička knjiga, teorijskoga usmjerenja, s podnaslovnom odrednicom „književnoanimalistička čitanja“, Ane Batinić, a naslovljena je prema citatu iz Šegedinova romana *Djeca božja* iz 1946. godine u kojemu se Šegedin bavi i pitanjem životinjske duše. Tu bih istaknula zapažanje Hrvoja Jurića da je u Bibliji, pa tako i u drugim religioznim i filozofijskim tekstovima judeokršćanske tradicije, problematiku životinja/ne-ljudi najpouzdanije pratiti upravo pitanjem o „životinjskoj duši“, kao što podsjećam i na dijagnozu Nikole Viskovića, prvoga našega zooetičara, prema kojoj je našim etičarima i filozofima uglavnom „ispod časti govoriti o prirodi i o životinjama kao etičkim vrednotama, odnosno subjektima“, s obzirom na to da je kod nas etika „zapela“ na kantovsko-hegelijanskom viđenju da životinje ne posjeduju svijest ni duh, pa ih samim time, navodno, ne treba ni uzimati u etička razmatranja. Tako je bilo sve do proboja zooetičkih načela u bioetičku nišu koju otvara tek Hrvoje Jurić, koji Singerovu bioetiku/zooetiku (ključna knjiga *Oslobođenje životinja* iz 1975.) određuje upitom stoji li njegova kategorija mišljenja uopće u ikakvoj tradiciji. U kontekstu navedenoga ističem da se Ana Batinić poziva i animalistička razmišljanja Ptolomeya Tompkinsa, njegove knjige *The Divine Life of Animals: One Man's Quest to Discover Whether the Souls of Animals Live*, koji svoja zapažanja otvara citatom Martina Bubera o tome da životinjske oči imaju sposobnost velikoga jezika, što me podsjeća na autoričinu poveznicu kada navodi da Šegedin u jednom od svojih putopisa preuzima ulogu zastupnika neljudi. Naime kada stoji pred pariškim zoološkim vrtom Šegedin, gotovo na način Johna Bergera, njegova pitanja *Zašto gledati životinju*, odnosno njegova eseja iz 1977. godine, zapisuje: „Gledam oblike i oči životinja. Kretnje njihove. I uvijek me tada stane spopadati panika. Nikako ne uspijevam razumjeti zašto smo mi ljudi toliko ponosni na svoj oblik... Kakva glupa slava biti čovjek!“, kao Hamletovu kritičku predodžbu o čovjeku kao antiremek djelu. Naime, Berger u navedenom eseju kritički zapisuje da su životinje u zoološkom vrtu uvijek promatrane, a činjenica da i one mogu promatrati nas posve je izgubila značenje; one su objekt našeg stalno rastućeg znanja, dakle, ono što znamo o njima pokazatelj je naše moći, a time i pokazatelj onoga što nas odvaja od njih. Pritom autorica uvodno u na-

vedenom članku-poglavlju upućuje i na autobiografsko pismo-ispovijest naslovljeno *Pismo drugu V.* gdje se Šegedin prisjeća pisanja slobodnoga sastava pri upisu u školu listopada 1920. godine, u kojemu je opjevao kozu Sirku koja ga je tijekom ratnih godina othranila. Spomenuto poglavlje Ana Batinić ilustrira fotografijom Petra Šegedina s njegovim psom Lobom u stanu u Vukovarskoj u Zagrebu iz 1979. godine.

S obzirom na to da je prva promocija autoričine knjige bila na trećim Danima kulturne animalističke (Split, 28. listopada 2021.),¹ koji su bili posvećeni radničkom i anarhističkom tovaru Sivcu, odnosno obilježavanju 30. godišnjice smrti Tome Bebića 2020. godine, zadržat ću se na poglavlju koje autorica naslovljava „Magarac se ne smije nikada. (Ali se zato drugi smiju njemu)“, posvećeno romanu Ante Dukića *Iz dnevnika jednog magarca* (1925.), koji je preveden na slovački (1928.), engleski (1931.) i talijanski (1944.), a poljski i njemački prijevodi ostali su u rukopisu. Sâm ga Dukić naziva „uzgojno-rodoljubivom pripovijesti“, a kritika satiričnopoučnom, antimemoarskom, alegorijskom prozom, humoriističnim romanom i sl. Dakle, kako Ana Batinić pokazuje, u toj uzgojno-rodoljubivoj prozi, objavljenoj 1925. godine u Zagrebu, autor je narativni glas podario magarcu te čitatelji iz njegova motrišta dobivaju sliku ne samo ljudskog odnosa prema njemu samome, nego i uvid u međuljudske i društveno-političke odnose u istarskome selu. Premda je roman napisan u dnevničkoj formi, ovo ironično, katkad i sarkastično djelo, krije i neke poveznice, pokazuje Ana, sa specifičnim žanrom životinjske autobiografije (engl. *animal autobiography*), posebice popularnim u anglosaksonskoj književnosti 19. stoljeća, u kojemu životinja u prvome licu u okviru romana ili pripovijesti iznosi svoju životnu priču, s osnovnim ciljem pobuđivanja empatije odnosno iniciranja promjene lošeg ljudskog odnosa prema pojedinoj životinjskoj vrsti – najčešće radnim životinjama. Tako Ana Batinić kao primjer navodi npr. roman za djecu *Pustolovine jednog magarca* Arabelle Argus iz 1815. godine. Nadalje, autorica roman Ante Dukića *Iz dnevnika jednog magarca* interpretira i u kontekstu suvremene pojave niza biografskih animalističkih romana (engl. *animal biography*), u kojima su protagonisti kućni ljubimci ili terapijske životinje, među kojima svoje mjesto dobivaju i magarci. Naime, autorica dokumentira kako je posljednjih godina objavljeno nekoliko djela kategoriziranih kao *animal biography*, nadahnutih upravo novim „funkcijama“ magaraca, zalaganjem za njihova prava, spašavanjem iz ruku vlasnika koji ih zanemaruju i zlostavljaju te smještanjem u utočišta. Među ostalim, autorica

spominje knjigu Jona Katza, *Saving Simon: How a Rescue Donkey Taught Me the Meaning of Compassion*. Naime, u proljeće 2011. Jon Katz primio je telefonski poziv službenice za kontrolu životinja koja je pronašla zanemarenog magarca na farmi u sjevernom dijelu Države New York i nadala se da će Jon i njegova supruga biti spremni posvojiti ga. Jon nije planirao dodati još jednu životinju u svoj dom na farmi Bedlam, ali kad je ugledao magarca Simona u užasnom stanju, osjetio je snažnu povezanost s njim i odlučio ga udomiti. A tu su, nadalje navodi autorica, i autobiografije ljubimaca slavni osoba (engl. *celebrity animal autobiography*), kao npr. knjiga *Me Cheeta* Jamesa Levera iz 2009. godine, koja je napisana iz perspektive ostarjele čimpanze koja je glumila u filmovima o Tarzanu.

Ukratko, Ana Batinić svojom knjigom „*Judi imaju dušu, a živine paru*“ demonstrira u svim poglavljima strategije „iščitavanja“ životinja u književnim svjetovima, i to na više razina – od tematske i simbolične razine, preko ekokritičkog interdisciplinarnog proučavanja odnosa književnosti i životne sredine do vizure zooetike koja zastupa prava životinja i zalaže se za njihovo potpuno oslobođenje, a ne samo poboljšavanje uvjeta njihova držanja. Naime, dok se prvom knjigom *U carstvu životinja* iz 2013. godine autorica usmjerila na animalističko čitanje hrvatskih dječjih časopisa, navedenu iznimno bitnu temu svojom drugom knjigom proširuje na odabrane predloške domaćih književnika i književnica od 19. do 20. stoljeća, gdje donosi poglavlje o animalnom u svijetu bajki Ivane Brlić-Mažuranić, nadalje interpretira *Palčićev kraljevski let i druge pripovijesti* Jagode Truhelke, neljudsku životinju u dječjoj prozi Josipa Pavičića te književne mačke Vesne Parun. Naime, zbirka *Mačak Džingiskan i Miki Trasi* izvođena je kao mjuzikl, korištena kao podloga za slikovnice, a nedavno zahvaljujući ilustratorici Nikolini Manojlović Vračar, i kao kamišibaj predstava. Zatim su tu animalističke teme u Peićevim *Skitnjama* te završno poglavlje o Ljubomiru Marakoviću, njegovim zapisima o dvojici animalnih pripovjedača, spomenutom Sivcu iz romana Ante Dukića *Iz dnevnika jednog magarca* i o psu Šarku Vladimira Nazora. Naime, pas Šarko Kloštarić došao je na svijet u parku crikveničkog Dječjeg doma u kojemu je Nazor bio upravitelj, gdje Šarko uostalom i počinje voditi dnevnik. Što se tiče domaćih časopisa s animalističkim temama Ana Batinić piše o ilustriranom mjesečniku *Zoološki vrtić* kao i o dječjoj okrutnosti prema životinjama u hrvatskim dječjim časopisima, a vizuru filmske animalistike primjenjuje na film *Lassie se vraća kući* (*Lassie Come Home*), iz 1943. godine, u režiji Freda M. Wilcoxa, adaptaciji istoimenoga romana britanskog

književnika Erica Knighta, gdje se u njegovu biogramu često navodi kako je poginuo nedugo prije početka snimanja navedenoga filma.

U kontekstu trećih Dana kulturne animalističke posvećenih radničkom tovaru Sivcu, a gdje je knjiga Ane Batinić imala prvu promociju, podsjećam na izložbu, rad Sanje Iveković *Neposlušni/e: revolucionari (The Disobedient)* iz 2012. godine, kojim se umjetnica predstavila na Documenti 13 u Kasselu. Fotografija koju je Sanja Iveković pronašla u novinama *Hessische Volkswacht* snimljena je na Opernplatzu u Kasselu travnja 1933. godine. Na fotografiji je magarac, iza ograde od bodljikave žice, a ispred njega je nacistički vojnik. Magarac je pogrupte glave, nema kamo. Ako pokuša izaći, zaustavit će ga bol. Ispod fotografije u novinama objavljen je potpis sljedećega sadržaja: „Koncentracijski logor je za tvrdoglave građane. Ovo je upozorenje građanima da ne kupuju od Židova.“ Uz fotografiju, umjetnica je izložila i vitrinu s pedesetak plišanih igračaka. Sve su sakupljene iz privatnih kolekcija, i sve predstavljaju magarca. S najstarijom od tih igrački djeca su se igrala u osvit Prvoga svjetskog rata, druge su suvremene. Ispod svake su igračke imena „neposlušnih“. Umjetnica odaje počast svima koji su pružali otpor represijama.

Upravo tako i Ana Batinić svojim dvjema animalističkim knjigama odaje počast životu životinja, ako primijenimo Coetzeejevu odrednicu iz njegova istoimenoga akademskoga romana, tako da se svojom novom knjigom s temom književnoanimalističkih čitanja autorica još jednom dokazala kao iznimna teoretičarka književne animalistike, gdje naslovno otvara, ponavljam, upravo ključna pitanja o životinjskoj duši u neprestanim dihotomijama koje nas okružuju i koje su sve dublje. Jer kao što u uvodu svoje knjige autorica navodi, na žalost danas svjedočimo ne pjevu života nego završnom kriku prirode, a što potvrđuje i ova pandemijska slika svijeta. U tome smislu, treba se zadržati na motu iz Peičevih *Skitnji* – „Pišući u čast Čovjeka, ne treba zaboraviti poštovanje prema Prirodi“ – koji je autorica istaknula na početku knjige. Možemo samo pridodati, i više nego točno. Hvala, Ana, na vrijednoj animal-knjizi.²

Suzana MARJANIĆ